

3.4. ZAKLJUČAK

Ljudska se spoznaja velikim dijelom temelji na prostornim i osjetilnim kategorijama. Misli, jezik, materijalna stvarnost i prostor – ključni element materijalne stvarnosti – blisko su povezani. Spoznavanje i govor(e) ni jezik temeljito su prožeti prostornošću i svakodnevnim životnim iskustvom, do te mjere da stvaraju vlastiti prostorni svijet. To se opaža i u verbalnim, i u vizualnim manifestacijama govorenoga jezika. Otkrivanje i raščlanjivanje okolne pojavne stvarnosti i iskustvo našega postojanja u njoj postupno nas vode do konceptualnog i simboličnog raščlanjivanja naše unutarnje kognitivne i afektivne stvarnosti. Rezultat tih procesa Guberina (1952) naziva *vanjskim pojavnim likom* u jeziku.

Raščlanjivanje prostora služi kao temelj za strukturiranje drugih područja spoznavanja i jezičnog izražavanja, kao što su temporalnost, apstraktni pojmovi i odnosi, iskustvo kojih nije ni stvarno ni neposredno poput stvarnosti i neposrednosti prostornog iskustva. Raščlanjivanje prostora i korištenje prostornih kategorija u velikoj mjeri ovise o danoj kulturi i jeziku. Učenjem stranoga jezika otkrivamo teškoće u svladavanju uporabe prijedloga i prijedložnih izraza u ciljnom jeziku zbog raščlanjivanja prostora specifičnoga za dani jezik i utemeljenoga u metaforizaciju pojmova iz vremenskog i idejnog polja primjene. Osim prijedložnih konstrukcija, naše iskustvo svijeta i nas u svijetu, oblikovano jezikom i kulturom, jednako je prisutno i u drugim dijelovima govora konkretnoga jezičnog sustava.

Metaforizacijom približavamo dva pojma koja pripadaju različitim kategorijama, ali mogu dijeliti jednu ili više zajedničkih osobina. Kroz proces međusobnog metaforičkog povezivanja, dva se pojma međusobno prožimaju osobinama koje prije nisu bile uzete u obzir. Uspostavljanje suodnosa i stoga zbližavanje dvaju pojmova uzrokuje neku vrstu analogijskog umnožavanja novih metaforizacija iz istog izvora u isto područje. Metafora obogaćuje pojam u odnosu na smisao na koji se analogijom prvotno ciljalo te mu pridodaje dodatni smisao i obogaćuje ga novim perspektivama. Zaživljavanjem metafore, događa se neka vrsta pretapanja ili pak restrukturiranja (*blending* u engleskome jeziku) iz izvorišta metafore u ciljno područje.¹¹⁸ Jedan od najplodnijih izvora metaforizacije u jeziku proizlazi iz poveza-

¹¹⁸ Konceptualno prožimanje ili pretapanje: engleski, *conceptual blending*. Radi se o spoznajnom postupku kojim apstraktnim sadržajima pridajemo osobine i značenja iz konkretne stvarnosti. Pri takvom povezivanju dolazi do međusobnog pojmovnog prožimanja povezanih kategorija, koje nadilazi jednu ili više osobina od kojih je povezivanje krenulo. Primjerice: MALEN KAO BUHA, BOŽIDAR JE MALEN, BOŽIDAR JE BUHA.

nosti prostor-vrijeme, odnosno iz metafore VRIJEME JE PROSTOR. Otkrivamo sami sebe u prostoru iskustvom svojega tijela te okolnih stvari i bića. U prostoru se kognitivno i afektivno oblikujemo, otkrivamo odnose i međuodnose, čime si omogućavamo postupni prijelaz pomoću analogija između konkretnog označenog i apstraktnog označenog u našoj kognitivnoj i afektivnoj stvarnosti. Podsjetimo da se prostorni izrazi, kao i izrazi kretanja, ne koriste samo u opisu vremenskih pojmova, već i u opisu stanja (usp. STANJA SU POSUDE: *He was walking in his sleep* = *Hodao je u snu*).

Lakoff i Johnson (1980) su primijenili kognitivno-lingvistički pristup u proučavanju metafora. Ljudski kognitivni procesi temelje se velikim dijelom na metaforama, stoga oni nastoje otkriti duboko usađena metaforička prostiranja odnosa i suodnosa različitih pojmovnih područja i njihovih prenošenja u govorno-jezični izraz. Čak se i najapstraktniji pojam ili suodnos može segmentalnim sredstvima jezičnog sustava ili suprasegmentalnim sredstvima izraza govorenoga jezika barem djelomično metaforizacijom konkretizirati u osjetilnu sliku. Razgovorne geste ili pokreti tijela koji se javljaju u usmenoj interakciji licem u lice, važan su dio tih suprasegmentalnih sredstava izraza govorenoga jezika.

Kad govorimo o prostoru ili vremenu u određenom jeziku, u većini slučajeva koristimo zajedničke prijedloge, priloge, glagole i imenice, čime se očituje pozadinska metafora VRIJEME JE PROSTOR. Metaforizacija prostora i drugih aspekata osjetilne stvarnosti funkcionira na segmentalnoj i suprasegmentalnoj razini govora. Na suprasegmentalnoj se razini događa, naime, pri korištenju razgovornih gesta. Razgovorne geste ilustriraju vrlo bliske odnose između raščlanjivanja vanjskoga materijalnog svijeta i apstraktne kognitivno-lingvističke prostornosti.

Govornikov gestikulacijski prostor postaje *podloga za prostiranje* prostorno-vremenskih koordinata, kao i za utjelovljenje ili opredmećenje vremenskih i apstraktnih pojmova i njihovih međusobnih odnosa. Govornik pribjegava metaforizaciji iz brojnih razloga: kad god ne zna kako nešto reći standardnim sredstvima izražavanja, kad razmatra aspekte i odnose koje samo metaforizacija može prikazati i osvijetliti, ili kad uvodi osjetilne ili

Božidar se, iz kategorije ljudskih bića, osim veličinom, može povezati i drugim osobinama iz kategorije životinja: okretnost, brzina itd. *Buha* iz kategorije životinjakukaca, prožima se osobinama iz kategorije ljudskih bića: spretnost, snalažljivost itd. Događa se više ili manje dinamičan proces konceptualnog pretapanja. U ovome primjeru se radi o imeničkoj metafori, no metaforizacija se može odnositi na sve vrste riječi, na sintaktičke konstrukcije, a može se kontekstualno širiti preko cijele rečenice ili rečeničnih sklopova.

afektivne elemente u govor kako bi bio zorniji sugovorniku, ili kako bi njegovo izražavanje bilo ekonomičnije, učinkovitije itd.

Virlo često etimologija riječi koja predstavlja apstraktan pojam otkriva izvorišno područje konkretnog fenomena u vanjskoj stvarnosti (usp. RAZUMIJEVANJE JE KONKRETAN PREDMET KOJI SE MOŽE UHVATITI I DRŽATI U RUCI:¹¹⁹ latinski *concipere* = uhvatiti, držati). Na isti način etimologija frazema i amblematičkih gesta koje ih prate ili zamjenjuju skriva izvorišnu domenu u osobnom iskustvu i u pojavi iz konkretne prostorne stvarnosti (usp. hrvatski PUNA ŠAKA BRADE ili francuski PASSER LA BROUSSE À RELUIRE u 3.3.). Riječi i izrazi koji se odnose na konkretan vanjski svijet služe kao izvorišno područje za prenošenje apstraktnih pojmova i odnosa u ciljnu domenu. Ovaj postupak nalazimo u prirodnim jezicima kao jedan od dominantnih oblika ljudskog izražavanja. S jedne strane, metafore su u jezicima utemeljene na čvrstim konvencijama, tako da je za većinu njih teško pronaći konceptualni izvor ili semantičku motivaciju riječi (*mrtve ili umrtrvljene metafore*). S druge strane, proces metaforizacije nikad ne prestaje te predstavlja plodno sredstvo našeg spoznavanja i jezične uporabe. To je najvidljivije u metaforičnosti uzgovornih gesta koje se oblikuju unutar pragmatike globalnog, plurimodalnog iskaza i cijeloga govora (usp. 3.3.3. gestu prijenosnika ili posturomimogestualnu metaforu komunikacijskog kanala u primjeru (53) *Voilà*).

Ljudsko je iskustvo organizirano po područjima a metaforizacijom se ustanovljuju odnosi između iskustvenih područja. Suodnos stvarnost-misao-izraz (usp. 3.2. Shema 1) tako se manifestira u diskursu i na vizualnom planu kroz gestovne metafore, predočujući apstraktne pojmove pomoću konkretnog tjelesnog pokreta. Doseg je uzgovorne gestovne metafore da apstraktni sadržaj smjesti u gestikulacijski prostor konkretnog komunikacijskog događaja.

Jezična djelatnost u govorenom obliku očituje dinamičko strukturiranje brojnih elemenata, segmentalnih i suprasedgmentalnih, u prostoru. Metaforizacija prostora u jezičnom sustavu obuhvaća sve vrste riječi, sintaktičke konstrukcije te nadilazeći iskaz, metaforizacija se može proširiti na koherentnu skupinu iskaza ili čitav diskurs.

Jezični sustav je jedan od nositelja sveukupne jezične djelatnosti. Jezična djelatnost je viši rodni pojam koji obuhvaća i jezični sustav i druge načine predstavljanja koji ne počivaju nužno na samodostatnom i arbitrarnom sustavu kodiranja. Stoga treba obraćati pozornost na govor u njegovoj plurimodalnoj dinamici: verboakustičnoj i vizualnoj (posturomimogestualnoj). Govoreni jezik svojom plurimodalnom dinamikom uspijeva učinko-

¹¹⁹ Ili jednostavnije: RAZUMIJEVANJE JE HVATANJE/DRŽANJE.

vito udovoljavati potrebama ekonomičnosti, zalihosti i obogaćivanja usmenog izražavanja.

Jezična i misaona djelatnost su usko vezane za tjelesnu aktivnost i iskustvo materijalne stvarnosti. Govoreni jezik je utemeljen u metaforizaciji prostora i ostalih čimbenika našeg osjetilnog iskustva, što se odražava i na segmentalnoj i suprasegmentalnoj vizualnoj razini izraza. Uvijek se radi o ustanovljavanju suodnosa između konkretnog i apstraktnog plana kako bi se bolje izrazilo apstraktno. Ovaj prijenos odnosa analogijom konkretne ravni s apstraktnom pridonosi također kognitivnoj ekonomičnosti na razini proizvodnje i interpretacije. Govornik štedi svoj napor na segmentalnoj razini te štedi vrijeme dodajući istodobno linearnom verbalnom izričaju vertikalnu dimenziju na suprasegmentalnom planu. Time uz minimalan napor uspijeva izraziti sadržajno najviše i najbrže moguće. Ovaj postupak često pojačava afektivnu dimenziju verbalnog izričaja, primjerice ritmično skandiranje podlakticom ili naglim zamahom čitave ruke u gestikulacijskom prostoru.

Etimologija riječi često skriva metafore koje su uporabom postale *umrtvljene* tj. neprozirne. Podsjetimo se primjerice etimologije imenice *parole* koja dolazi iz crkvenog latinskog *parabola* = usporedba (grč. parabolê). Ako slijedimo logiku te etimologije, govoriti znači uspoređivati. A uspoređivati znači *ispitivati odnose sličnosti i razlika* (rječnik Le Petit Robert). U stvari, nemotivirane jezične kreacije su izuzetno rijetke u prirodnim jezicima. Riječi se rađaju iz određenog konteksta, a apstraktne se riječi često rađaju iz metaforičkog konteksta kojeg govornici najčešće nisu svjesni.

S druge strane, postupak metaforizacije nikada ne prestaje obogaćivati jezičnu djelatnost kako na verbalnom, tako i na posturomimogestualnom suprasegmentalnom planu. Radi se o više ili manje predvidljivim ili nepredvidljivim metaforama koje se pojavljuju u pragmatici konkretne jezične djelatnosti.

Umrtvljene metafore nalazimo posebice u kategoriji amblematičkih gesta, dok nove, manje ili više neočekivane metafore najčešće nalazimo u kategoriji metaforičkih uzgovornih gesta. Amblematičke ili kvazilingvističke geste mogu se u određenoj sociokulturnoj zajednici prevesti ili zamijeniti jednom riječju ili frazom. Od svih konverzacijskih gesta, leksikološkim elementima najbližije su amblematičke geste. Posturomimogestualni oblik amblematičkih gesta vidljivo utjelovljuje pojedine značajke doslovnog značenja određenog frazema, ne gubeći pritom svoj metaforički smisao.

Metaforičke geste su uzgovorni tjelesni pokreti koji unutar gestikulacijskog prostora, ikonički utjelovljuju pojmove i apstraktne suodnose u više ili

manje nepredvidljivom obliku (vidi primjere (51), (52), (53) i (57)). Takve posturomimogestualne suprasegmentalne manifestacije služe opredmećivanju vremenskog i pojmovnog sadržajnog područja u gestikulacijskom prostoru.

Poput praktične aktivnosti, mišljenje i govorenje se odvijaju i organiziraju strukturiranjem virtualnih predmeta-pojmova u virtualnome prostoru što je manifestirano i na verbalnoj i na suprasegmentalnoj vizualnoj ravni govorenog jezika. Bilo koji aspekt stvarnosti i materijalnog iskustva može se metaforički iskoristiti u pragmatici konkretne jezične djelatnosti. Takve konkretne slike apstraktnog imaju svoje izvorište u strukturiranju prostora i životne svakodnevice. One su rezultati dovitljivih suodnosa uspostavljenih među pojmovima koji pripadaju različitim iskustvenim područjima. Mišljenje i govor zapravo doživljavamo samo kao još jedan oblik aktivnosti, kao što je praktična radnja hodanja, trčanja, rukovanja predmetima, samo prenesena u virtualni svijet kognitivne i jezične stvarnosti. Zbog više-manje slabog uklapanja vizualnih suprasegmentalnih manifestacija u normu ili konvencije, one govorno-jezičnom izrazu daju sintetički pojavni lik, naravno uvijek i samo u sprezi i uzajamnoj povezanosti s ostalim sastavnicama govor(e)noga jezika.